

Kada se govori o grafici, nije ni retko ni neuobičajeno praviti korelaciju sa fotografijom i povlačiti paralele između ova dva medija, a nije ni da postoji samo jedan razlog za to. Više nego bilo koji drugi medij one su trag nečega što je prošlo, samo se dotaklo sa sadašnjim trenutkom i baš u njemu je uhvaćeno, mada i tada tek delom, pa i jedan i drugi mediji funkcionišu kao svedoci onoga čega više nema. Ipak, dok fotografija nedvosmisleno svedoči o prošlim trenucima koje želimo da sačuvamo, o onome što smo slučajno ili namerno zaustavili u krajnjoj tački i ostavili takvim zauvek, grafika poseduje drugačiju prirodu i malo ambivalentniji karakter. Nezavisna je jer se ne oslanja na konkretnosti, ne aludira, čak je i razdvojiva od onoga što predstavlja i u svojoj suštini je sasvim novo polje delovanja. Baš zato je kroz svoju istoriju grafika uvek i imala specifičan, dvojaki zadatak- da angažuje i da istražuje. Zbog potentnosti i razgovetnosti medija, s jedne strane je oduvek bila najmoćniji *medij-oruđe*, neophodno za politička, društvena i religijska demagoška zavođenja, a s druge, samostalni *medij-delo* koje se konstantno razvijalo i unapređivalo, postajući autonomna umetnička praksa koja ima kvalitete znatno drugačije i od slike i od crteža i od fotografije. Zbog takve evolucije, kao i ambivalentne pozicije i dvojake funkcije ona je kao medij u svojoj suštini transgresivna. Narušava zadate uloge i granice, menja ih i meša po potrebi, i njeno izrađivanje je po svojoj prirodi gotovo uvek protestni čin. Razmišljati o matrici (ideja), o printu (realizacija), o edicijama (budućnost ideje), znači pomalo razmišljati o ostavljanju dugoročnih tragova. Znači praviti predloške za budućnost, ostavljati nacрте i uputstva, i raditi matricu uvek malo nalikuje na osmišljavanje osnovnog seta strategija koji se uvek može primenjivati i multiplicirati u nedogled.

A to finalno ostavljanje traga na papiru, i ono što nazivamo grafikom, dovodi do pitanja koje svaki autor postavlja sebi. Ne kakav rad želim da stvorim, nego u ovom slučaju veoma bukvalno, kakav trag (otisak) želim da ostavim za sobom? Zato je, kao što istoričar umetnosti Holger Kofod (Holger Koefoed) podseća,¹ grafika koji god tehnički proces da koristi, po svojoj prirodi čin otpora. Stvaranje otiska, žiga, "pečatiranje" papira, ostavljanje traga je već samo po sebi revolucionarni čin koji ispunjava međuprostor i koji formira dijalektičku sliku pri čemu uvek ostajemo svesni dodira koji je prestao, ali za sobom ostavio trag o svom postojanju.

Ovogodišnje dobitnike nagrada na XX Bijenalu studentske grafike predominantno povezuje upravo ideja o ostavljanju traga kroz otpor pri čemu susret ličnog sveta sa onim spoljnim, ta tačka dodira, postaje mesto na kom se otpor gradi i zgušnjava. Mesto sa kog se deluje i odakle se bori a nagrađeni autori i autorke uspevaju u tome da pronađu sopstveni jezik, ali logiku i strukturu koje podržavaju borbu za sopstveni izraz, pa je trag koji ostavljaju obojen izrazitim individualizmom bilo direktno samom temom i naslovom (Milosavljević), ili kroz apsolutnu nezavisnost brižljivo konstruisanog sveta (Ostojić i Milošević), njegovu hermetičnost (Urošević i Jordanović) ili iskorak u eksperiment (Stanojević).

U svojim radovima Anđela Jordanović i Maja Urošević su pokazale visoki stepen artikulisaniosti izraza i sposobnosti da precizno prenesu poruku. One govore o sigurnim mestima, o sredinama koje su brižljivo zatvorene i spakovane u kadar poput filmskog. Poput fotografije, u kojoj vreme stoji, jedino što vidimo je ono što nam autorke dozvoljavaju, i koliko nas puštaju u svet koji pred nas postavljaju. Vidimo taman onoliko koliko su odškrinuta vrata u intiman porodični trenutak, ili dvorišnu kapiju. Njihovi svetovi su precizni, konkretni, i nadasve realni, bliski i poznati da podsećaju na neka mesta i situacije koje kao da znamo iako ne možemo sa sigurnošću da se setimo odakle. S druge strane, svetovi Nevene Ostojić i Nikole Miloševića su nam sasvim strani i nepoznati, ali uprkos

---

¹ Holger Koefoed, "Leaving an Imprint", u: *Printmaking in the Expanded Field*, Jan Pettersson, Oslo, 2015.

tome nisu ništa manje precizni i solidni. Njihovi radovi su izvedeni sa briljantnom preciznošću i zrelošću ne samo poteza koliko i ideje i dinamike prema kojoj ovi paralelni univerzumi funkcionišu. Njihovi svetovi na prvi pogled nisu ni nalik jedan drugom i drugačijim atmosferama i koloritom oni bude sasvim opozitne emocije u posmatraču, ali u veštački konstruisanoj savršenosti i celovitosti njihovih eko-sistema, oni pričaju istu priču. Priču o ličnim svetovima koji se grade da bi bili sigurna zona, zona u kojoj se sintetiše sve željeno, viđeno, doživljeno i odakle se deluje. Njihov svet je onaj iz kog se iskoračava u stvarni, ali osnaženo i sigurno i sa saznanjem da uvek postoji ovaj paralelni, izgrađeni univerzum, u koji je moguće vratiti se makar na kratko.

A kada govorimo o iskoraku, nemoguće je ne govoriti o radu Dunje Stanojević. Svojim radovima, foto postupkom na listu, svojom delezovskom "linijom bekstva", napravila je iskorak u eksperiment i preplela ličnu istoriju i prirodu, podsećajući na prirodu zaborava i neraskidivu sponu između sećanja koja lagano blede i tragova raspoznavanja koji za njima ostaju. Preplela je prirodu čoveka, sa onom koja ga okružuje i podsetila da je svaki naš čin, svaka individualna uspomena, deo znatno šireg sistema od kojeg smo neodvojivi.

O mestima borbe, slobodi i otporu, možda i najdirektnije govori Ivana Milosavljević otvarajući pitanje nije li pozicija sa koje se bilo šta bori uvek predodređena da bude usamljenička? Dok svojim naslovom "Rođen sasvim sam" pomalo cinično aludira da svako u svojim borbama jeste sam i to od prvog trenutka, i da su individualne slobode uvek različito i sasvim intimno polje delovanja, Ivana nadasve suptilno nagoveštava i to da ipak u svakoj borbi postoji i neko ma kako malo "mi". Dve leve šake koje pružaju cvet svedoče o tome da predstavljena figura nije sama i podsećaju da pravo na pobunu i osvajanje slobode pripada svima, da se ta mesta uvek osvajaju kroz razmenu i zajedništvo, ali i da veoma često boreći se za svoju slobodu, svoje pravo, svoju ideju, borimo i nečije tuđe.